

ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті досліджено механізм активізації інноваційної діяльності в Україні шляхом упровадження нововведень за ланцюгом «наука – техніка – виробництво» та обґрунтовано необхідність створення інноваційного середовища, зокрема інфраструктури, яка включала б виробничо-технологічну, нормативно-правову, фінансово-економічну та кадрову складові.

Ключові слова: інноваційна діяльність, ринкова інфраструктура, венчурні фонди, трансферт технологій.

Постановка проблеми

Економічне зростання держав, що вибрали інноваційний шлях розвитку, все менше залежить від багатства природних ресурсів і дешевизни робочої сили, а значно більшою мірою визначається розвитком інтелектуальної сфери, творчим упровадженням її досягнень у виробництво конкурентоспроможної на світових ринках продукції. У розвинених країнах до 90 % приросту валового внутрішнього продукту (ВВП) припадає на виготовлення наукоємної продукції. На відміну від них у структурі виробництва й експорту України сировинна складова перевищує 60 %. Частка нашої держави на світовому ринку високотехнологічної продукції, який оцінюють у 2,5–3 трлн дол. США, становить близько 0,1 %. Тому країні необхідно спочатку власними силами відновити національний науково-технічний потенціал і лише тоді вона зможе посісти гідне місце в міжнародній спільноті [1].

Підприємства, що самостійно займаються інноваційною діяльністю, мають перевагу, оскільки вони не залежать від провідних фірм, які під гаслом експорту нових технологій насправді передають морально застарілі розробки. Крім того, необхідно чітко усвідомити, що нововведення, а отже, і наука, що їх продукує, нині менш доступні, ніж найцінніші природні ресурси. Причиною цього є те, що ними володіють лише високорозвинені країни, яким немає сенсу поспішати з їх продажем, адже це дає змогу утримувати монопольне становище і таким чином привласнювати надприбуток. Варто наголосити, що володіння інноваціями, які є стимуляторами розвитку підприємства, забезпечує перемогу в конкурентній боротьбі [2].

Аналіз публікацій з теми дослідження

Проблеми інноваційного розвитку набувають особливого значення в період економічного спа-

ду, який сьогодні спостерігається у світовій економіці. З часом кризові явища дещо послабляться, економіка почне зростати і масштабні інноваційні зміни стануть ще актуальнішими. Цілком зрозуміло, що вирішення проблем активізації інноваційної діяльності підприємств – головна заповідь забезпечення економічної стабільності та зростання. Крім цього, світовий досвід показує, що вихід з економічної кризи теж неможливий без їх розв'язання. Для більшості виробничих установ нововведення стають головним фактором розвитку. Цю тезу доводить сучасна діяльність великих вітчизняних промислових підприємств, більшість із яких на сьогоднішній день зупинені: без впровадження новітніх технологій якість вітчизняної продукції та її собівартість не відповідає світовим стандартам.

Тому нині характерне зростання кількості наукових праць, у яких досліджено інновації та інноваційну діяльність. У науковій думці Заходу акцент роблять не на ціновому механізмі конкуренції, а на інноваційних процесах, пов'язаних із поліпшенням усього виробничо-господарського потенціалу підприємства. Вітчизняні науковці також намагаються обґрунтувати національні пріоритети, знайти дійові механізми залучення та ефективного використання інновацій. Вагомий внесок у дослідження проблем інноваційної діяльності зробили такі українські та зарубіжні вчені: В. Александрова, Ю. Бажал, П. Беленький, А. Бодюк, А. Власова, Л. Водачек, О. Водачкова, В. Геєць, Н. Гончарова, О. Дацій, М. Долішній, Ю. Зиков, С. Ільєнкова, Н. Краснокутська, С. Колупаєва, А. Коренний, О. Кузьмін, А. Кутейников, О. Лапко, Д. Львов, І. Макаренко, Б. Патон, І. Петрович, П. Перерва, Я. Плоткін, А. Пригожин, А. Перлак, А. Савченко, Б. Санто, Б. Твісс, М. Туган-Барановський, В. Терехов, Л. Федулова, М. Чумаченко, Й. Шумпетер, А. Яковлев та інші. Цей список можна розширити, враховуючи, що із зазначеною проблематикою тісно пере-

плітаються питання науково-технічного прогресу, нової техніки та багато інших. Однак масштаби та рівень наукової розробки проблем активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств залишаються, на наш погляд, недостатніми. Свідченням цього є відсутність на практиці реального впливу на ситуацію з інноваційною діяльністю.

Мета даного дослідження – обґрунтувати необхідність формування інноваційного середовища (зокрема інноваційної інфраструктури в Україні), яке відповідало б сучасним світовим вимогам.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основним недоліком здійснюваної інноваційної політики залишається її спрямованість на управління переважно «процесом», а не «кінцевими результатами», тобто існує постійний розрив інноваційних процесів між стадіями наукових досліджень та впровадженням інновацій у виробництво, що спричинено браком ефективного механізму трансформації наукових знань в інноваційні ідеї, придатні до практичного використання. У розв'язанні цієї проблеми важливу роль має відігравати інноваційне підприємництво, для розвитку якого мають бути створені сприятливі інституціональні умови.

Інноваційне підприємництво – це особливий новаторський вид господарювання, що ґрунтується на постійному пошуку нових можливостей, орієнтації на інновації, вмінні використовувати для виконання постійних завдань ресурси з найрізноманітніших джерел; такий суспільний, технічний, економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращої продукції й технології. Інноваційним слід вважати бізнес, в основу якого покладено виробництво науково-технічної продукції (товарів, послуг) та інтелектуальне. Технічні зміни тут стосуються переважно виробничого процесу, а не самого продукту [3, с. 70].

Невід'ємною складовою національної інноваційної системи є розбудова інфраструктури інноваційного розвитку, яка складається з виробничо-технологічної, фінансово-економічної, нормативно-правової, територіальної та кадрової підсистем.

Ефективність функціонування фінансово-економічної підсистеми залежить від розбудови розгалуженої виробничо-технологічної підсистеми, яка формує мережеву модель управління інноваційним розвитком на макро-, мікро- та територіальному рівні.

Виробничо-технологічна підсистема включає базову та допоміжну інфраструктуру. До

базової належать суб'єкти, що забезпечують розвиток науково-технологічного та інноваційного потенціалу країни (науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, державні лабораторії, лабораторії промислових підприємств тощо), а до допоміжної – суб'єкти, що забезпечують процеси впровадження інновацій на всіх стадіях (консультативні, інформаційні та лізингові компанії, венчурні фонди тощо). Особливої уваги заслуговує формування допоміжної інфраструктури, оскільки порівняно з базовою її недостатньо розвинуто і комплексно не сформовано.

Розбудову виробничо-технологічної підсистеми здійснюють за такими напрямками:

- створення цілісної інноваційної інфраструктури на базі наукових установ та вищих навчальних закладів;
- підтримка і розвиток інноваційних малих підприємств;
- створення інноваційної інфраструктури на регіональному рівні з одночасним забезпеченням міжрегіональної координації;
- оптимізація і розширення мережі центрів інформаційно-консультаційної підтримки інноваційної діяльності;
- розбудова інфраструктури кадрового забезпечення інноваційної діяльності.

Можна багато говорити про те, як створюється інноваційне середовище, але необхідно вказати на найважливіший його елемент – венчурні фонди й венчурні фірми – «хребет» американської інноваційної моделі, що розвивається самостійно.

Венчурні підприємства – це малі фірми у сферах наукових досліджень, інженерних розробок, створення і впровадження нововведень ризикового характеру.

Царина застосування венчурного капіталу досить широка і не обов'язково обмежена інноваціями. Він приваблює інвесторів, оскільки дає змогу рівномірно розподіляти їх ризик під час фінансування інноваційних проектів малих і середніх компаній. Дохідність і ризикованість будь-якого проекту зменшуються відповідно до стадій його реалізації й залежать від галузі промисловості. Однак досвід країн, де венчурні інвестиції відіграють принципову роль у фінансуванні інноваційних процесів, свідчить про те, що все-таки найефективнішими є такі вкладення в малі високотехнологічні фірми, які реалізують проекти, пов'язані з великим ризиком, на стадії їх старту. Через високий ризик венчурний капітал надають під вищий процент, ніж кредит, – зазвичай із розрахунку 25–35 % річних [3].

Венчурні вкладення поділяються на чотири групи (табл. 1).

Таблиця 1. Основні характеристики вкладень венчурного капіталу

Вид венчурного фінансування	Термін інвестицій, років	Обсяг інвестицій, тис. дол.	Очікуваний дохід, % на рік	Частка компаній, що пропонують такий вид фінансування, %
Передстартове	7–12	10–20	до 100	1–2
Стартове	5–10	200–1000	35–50	5
Початкова стадія розвитку	4–7	500–2000	30	10
Безпосередній розвиток	2–5	1000–4000	25	50
Купівля підприємства управлінським персоналом	2–4	10000–50000	20–25	100

Згідно з інформаційно-аналітичною довідкою до засідання Громадської ради при Держінвестицій, станом на 1 січня 2008 року в Україні було зареєстровано 834 інвестиційні фонди, із них 650 – венчурні. Загальний обсяг активів 3 венчурних фондів в Україні сягнув 45 млрд грн. Основними акцепторами їхніх інвестицій є компанії зі сфер нерухомості та будівництва (понад 50 %), фінансів, харчової, хімічної промисловості тощо [4].

Як засвідчує практика, збільшення капіталізації венчурних фондів в Україні не приводить до адекватного зростання інвестиційних потоків в інноваційні сектори економіки: спеціалізація венчурних фондів на інвестиціях у новостворені інноваційні компанії для України виняткова.

Вітчизняний венчурний капітал не бере участі в інноваційних проектах, оскільки: 1) інвестиції в окремі галузі традиційної економіки (торгівлю, надання послуг у сфері громадського харчування, будівництво) мають надвисокий рівень дохідності за відносно короткий термін інвестування та за умов низького рівня ризику; 2) діяльність венчурних фондів часто використовується для того, щоб оптимізувати оподаткування законним способом.

Організацію інноваційної діяльності доцільно також проводити в межах інноваційних середовищ, які отримали назву *наукових парків*, а також у рамках низки регіональних центрів інноваційного розвитку. Рішення щодо інноваційного статусу проектів, які виконуються (хоча і без особливо визначених державою пільг), має приймати сам науковий парк та інші інноваційні структури. Досвід діючої «Київської політехніки», яку створено на базі КПІ, свідчить, що організацію наукових парків логічно і доцільно здійснювати насамперед на базі університетів, які є науковим і освітянським живильним середовищем, що постійно оновлюється. У них насамперед шляхом залучення молоді власне і з'являються інноваційні рішення та проекти, а також забезпечено кадровий супровід їх удосконалення.

Для розбудови виробничо-технологічної підсистеми необхідно удосконалити нормативно-

правову базу, зокрема щодо відповідності вимогам цілісності, комплексності та системності у сфері науково-технологічного, інноваційного розвитку та підприємницької діяльності.

Наразі Комітет із держінвестицій та законотворючі державні органи України розробляють механізми і нормативно-правову базу для того, щоб створити нові фінансові інститути за участю держави й місцевої влади, а саме: спеціалізовані державні та муніципальні фінансово-кредитні установи підтримки інновацій, венчурні фонди для інвестування інноваційної діяльності, спеціалізовані бізнес-інкубатори тощо. До такого законодавчого забезпечення можна віднести, зокрема, розроблені у 2008 році проекти Законів України «Про венчурні фонди інноваційного розвитку» та «Про венчурні інвестиційні компанії». У цих документах визначено правові й організаційні засади створення і діяльності венчурних фондів інноваційного розвитку, вимоги до складу їх активів, порядок державної реєстрації, підтримки та контролю за діяльністю венчурних фондів інноваційного розвитку.

Сьогодні важливу роль у створенні інноваційного середовища має відігравати розроблена і прийнята Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки» [5], яка покликана забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищити рівень інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки.

Передбачають, що виконання даної Програми дасть змогу (за умови її реалізації):

- забезпечити функціонування інноваційної інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу;
- забезпечити розвиток мережі нових елементів інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, наукових парків, регіональних інноваційних кластерів, інноваційних бізнес-інкубаторів тощо), до якої входимуть близько 400 одиниць, у результаті чого буде створено понад 10 тисяч нових робочих місць для висококваліфікованих спеціалістів;

- збільшити до 10 тисяч кількість суб'єктів малого підприємництва, що реалізують інноваційні проекти;
- підвищити не менш як на 5 % інноваційну активність промислових підприємств;
- прискорити темпи виробництва інноваційної продукції принаймні на 20 %;
- залучити близько 7 млрд грн інвестицій для реалізації інноваційних проектів.

Орієнтовний обсяг необхідних для виконання Програми фінансових ресурсів становить близько 280,35 млн грн, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – близько 104,25 млн грн.

Насамкінець слід зауважити, що визначальною стратегією суспільства, орієнтованого на інновації, є середній клас, здатний продукувати і використовувати нові знання. З його становленням і розвитком пов'язують добробут у будь-якій сучасній країні [6, 61]. Інтелектуали, вихідці з цієї сфери, дедалі більше контролюють економічний поступ суспільства. Малий та середній бізнес – найбільш сприйнятливий до інноваційної економіки. Саме малі та середні підприємства без значних капіталовкладень можуть суттєво розширювати виробництво споживчих товарів

і послуг, прискорювати демонополізацію виробництва, слугувати джерелом значних бюджетних надходжень як на місцевому, так і на державному рівнях.

Висновки

У вітчизняній інноваційній сфері практично відсутні венчурні фонди та центри трансферу технологій. Розвиток в Україні інституту венчурного фінансування інновацій має наблизити середовище, у якому діють підприємці та науковці-інноватори, до європейських стандартів. Європейський інвестиційний фонд (EIF), створений для підтримки та розвитку венчурного капіталу країн-членів ЄС, оперує ресурсом понад 5 млрд євро, який спрямовано здебільшого на фінансування інновацій. На відміну від США та європейських держав в Україні більшість активів венчурних фондів, які оцінюють у суму понад 45 млрд грн, інвестовано у будівельні проекти, ризиковані операції із земельними ділянками, і зрідка – в інновації. Зважаючи на антикризову стратегію розвитку України, нагальною потребою стає створення ефективної інноваційної інфраструктури та механізмів спрямування інвестиційних потоків саме в інновації.

1. Матвієнко П. Економіка України – інноваційно-інвестиційну модель / П. Матвієнко // Обрій–ПІБ. – № 41 (252). – 2005. – 20–26 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://obriy.pib.com.ua/2005/41_05/ – Назва з екрана.
2. Собко О. М. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств (на прикладі машинобудівних підприємств Західного регіону України) / О. М. Собко // Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук. – Тернопіль, 2002. – 24 с.
3. Федулова Л. І. Інноваційна економіка / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 478 с.
4. Інформаційно-аналітична довідка до засідання Громадської ради при Держінвестиції 11.11.2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.in.gov.ua/index.php?get=169&id=1550 – Назва з екрана.
5. Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 447. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.in.gov.ua/index.php?get=55&law_id=180 – Назва з екрана.
6. Поплавська Ж., Поплавський В. Інтелектуальний капітал економіки знань / Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісник НАН України. – 2007. – № 2. – С.54–62.

Gumenna O.

CREATION OF THE INFRASTRUCTURE MARKET FOR INNOVATION PRODUCT

In the article the mechanism of activation of innovative activity is investigational in Ukraine by introduction of innovations on a chain «science–technique–production» and the necessity of creation of innovative environment is grounded, in particular innovative infrastructure which includes production-technological, legal, financial and skilled constituents.

Keywords: Innovation, market infrastructure, venture capital funds, technology transfer.